

BOGANMELDELSER

Paul Lyngbye: Mænd der betaler kvinder – om brug av prostitution. Roskilde Universitetsforlag, 2000. 182 sider.

Lyngbye har gjennomført personlige intervjuer med 13 danske menn om deres prostitusjonsskjøp. Forfatterens prosjekt er "(At) eksplorere psykologiske og sociologiske træk ved målgruppen 'mandlige prostitusjonskunder til kvindelig prostitution' med henblik på at vurdere muligheter for at kommunikere med målgruppen" (s. 10). Mennene ble rekruttert gjennom avisannonser i Ekstra Bladet og Politiken.

Sentralt i analysen står mennenes første besøk hos en prostituert. Det er et vesentlig spørsmål som Lyngbye stiller. Det første besøket er ikke tilfeldig, skriver han, men ser ofte ut til å henge sammen med en eller annen form for krise eller kriseaktig situasjon knyttet til ustabile overgangsperioder i livsløpet, som overgangen til tidlig voksenalv (17-22 år), 30-årsovergangen, etableringsperioden (33-40 år), midtlivsovergangen (40-45 år) og 50-årsovergangen (50-55 år). Den generelle forståelsesrammen er hentet fra "livsalderspsykologien" hvor "overgang" betegner en utviklingsperiode hvor det skjer en forandring av livsstrukturen, dvs. det grunnleggende mønster i en persons liv på et gitt tidspunkt. Livet er en kontinuerlig, dynamisk prosess som endrer livsstrukturen. I bestemte perioder blir livsstrukturen vekselvis bygget opp, forandret og gjenoppbygd. Som eksempler på kriser eller kriseaktig situasjon nevner Lyngbye bl.a. smertefull avvísning eller atskillelse. Men leseren må ofte selv plassere mennenes fortellinger i forhold til den generelle forståelsesrammen som "livsalderspsykologien" skal gi – det er flere steder uklart om det handler om de intervjuedes erfaringer, eller dreier seg om generelle betraktninger om livets gang og utvikling. Det hadde vært særlig interessant om forfatteren hadde utdypet hvilke handlingervalg mennene eventuelt opplevde enn å oppsøke en prostituert. Men intervjuguiden inneholder ikke spørsmål som tyder på at forfatteren har vært opptatt av å utdype et slikt tema.

I konklusjonen, etter å ha gitt et visst innblikk i mennenes beskrivelser av eget liv, livskriser og prostitusjonsskjøp, vender han tilbake til hvordan man kan kommunisere med menn som betaler kvinner for seksuelle tjenester: Man må ta utgangspunkt i og kommunisere med dem om livet og livsløpet deres. Dette, mener Lyngbye, er en helt annen tilnærming enn den han finner i tidligere skandinavisk prostitusjons- og kundeforskning som Lyngbye mener utpeker mennene som undertrykkere, seksuelle voldsutøvere, voldtaktsmenn, incestutøvere mm og deprostituerte kvinner som vergeløse ofre: "(H)vis en afsender ønsker at kommunikere vellykket med målgruppen mandlige kunder til kvindelig prostitution, så bør afsenderen undgå at kommunikere ud fra patriarkatdiskursen" (s. 160). Han mener at tidligere skandinavisk prostitusjonsforskning ikke fremmer konstruktiv kommunikasjon med kundene fordi tenkningen ikke "synes at harmonere med virkelighedsopfattelsen hos individuelle medlemmer af målgruppen i Danmark i 1999" (samme side).

Lyngbyes presentasjon av tidligere forskning på området er mye mer preget av ensidig polemikk enn av hensynet til å gi en rimelig rettferdig presentasjon. Med "tenkning som ikke harmonerer med målgruppens virkelighetsoppfatning" refererer han til sosiologiske analyser av prostitusjon som ser prostitusjonsskjøp og –salg i forhold til makt/avmakt, dominans/underordning, seksualitet og kjønnskulturer. Dette er litteratur som forsøker å se prostitusjonsvirksomheten i et større perspektiv med utgangspunkt i empiriske, kvalitative undersøkelser hvor hensikten har vært å lytte til enkeltmenneskenes enestående fortellinger. Nå er det vel ingen som noengang har hevdet at sosiologisk teori er det beste

stedet å starte hvis man skal snakke med "folk flest" eller prostitusjonskunder, langt mindre hvis det skal foregå endringssamtaler med mennesker som har opplevd noe problematisk. (Det måtte i så fall være med en sosiolog i krise). Men Lyngbye er ute i ærendet som handler om å sidestille prostitusjonens parter (s. 171): "Den foreliggende undersøgelse tyder på, at den ene aktør næppe entydigt kan fremhæves som mere 'offer' end den anden". De færreste er uenig i at det er synd på mange mennesker og at mange har det vondt uansett hvilken posisjon de har i en relasjon. Men forskere som ønsker å anlegge samfunnsvitenskapelige perspektiver på prostitusjon generelt og kundevirksomhet spesielt, kan ikke dermed frakjenne seg ansvaret for å reflektere over makt, maktforskjeller, seksualitet og kjønnskulturer også i et strukturelt perspektiv.

Under lesningen stilte jeg meg ofte spørsmålet: Hva er *prosjektet* i denne boken? Forfatteren har en åpen agenda, slik den uttrykkes i problemstillingen. Men forfatteren har også en annen agenda. Både eksplisitt og implisitt påstår Lyngbye at tidligere skandinavisk kundeforskning i stor grad handler om (kvinne)politisk styrte forskningsfunn. I ønsket om å fremstille sin egen undersøkelse som enestående og helt annerledes, blir forfatterstemmen både omnipotent og selvopptatt. De intervjuede mennene framstår ikke som like betydningsfulle som forfatteren og hans synspunkter. Det hadde vært enklere å lese boken som en vitenskapelig tekst dersom fremstillingen ikke var preget av en rekke polemiske utfall og innfall. Teksten er preget av at forfatteren plasserer seg i rollen som den som sitter med en fasit. Bokens blir derfor først og fremst et tydelig debattinnlegg.

Men forfatterens intensjon er vitenskapelig, ikke debatterende selv om han presenterer boken som en "argumenterende videnskapstekst" (s. 7). De første 8 kapitler er viet gjennomgang av temaer som skal vise den vitenskapelige forståelse og anvendelse av metode og teori. Forfatteren påpeker selv at første del av boken (det går ca 80 sider før mennene kommer til orde) kan oppfattes som "overdrevent omstændig". Dette begrunnes bl.a. slik: "...den udfoldede grundighed i bogens første del (gør) det rimeligst at antage, at en tilsvarende omhu er anvendt ved rapporteringen af undersøgelsesresultaterne i bogens anden del" (s. 11). Denne påstanden er urovekkende, fordi metodemessige og teoretiske ferdigheter aldri er en garanti for hvordan et kvalitativt materiale blir innsamlet og behandlet. Boken reiser dessuten etiske spørsmål med hensyn til hvor langt en intervjuer kan og bør gå i å personkarakterisere informanter på trykk (f.eks. på s. 113: "Krop-sudtrykket virker uroligt, men allikevel hæmmet", "jeg fornæmmer en art klæbende nærhedssøgen"). Det kan også reises innvendinger mot metodisk forståelse og begrepsbruk. Lyngbye beskriver sin genre, kvalitative intervjuer gjenfortalt i fortellende form, som et eksempel på "thick description". Begrepet er hentet fra Geertz, som i boken "The Interpretation of Cultures" (1973) tar utgangspunkt i antropologisk kulturanalyse. (Boken ikke er nevnt i litteraturlisten, og er trolig ikke konsultert i original). En "tykk beskrivelse" handler ikke først og fremst om metode og en gjenfortelling av kvalitative intervjuer, men om fortolkninger av meningsdannelse. Kultur er først og fremst kontekst, og det er denne kulturelle kontekst som må beskrives tykt. Antropologer studerer ikke byer eller nabolag, de studerer i byer eller nabolag, skriver Geertz (1973:22). Antropologenes metode må være rik og variert, slik den først kan være når man gjennomfører langvarige feltarbeider. "Thick description" passer dårlig som honnørord for bare kvalitative intervjuer, selv når de brukes langt mer omfattende enn hos Lyngbye. Men det er mulig at Lyngbye *tror* han har drevet feltarbeid siden han omtaler to kvelders observasjon av gateprostitusjon som feltarbeid. Omfanget kan i beste fall kalles for et meget kortvarig visitt på arenaen.

Sammenholdt med tidligere skandinavisk kundeforskning finder jeg svært lite nytt som kan berike forståelsen av livsverdenen til menn som betaler kvinner for seksuelle tjenester. Men man blir godt kjent med hva Lyngby mener som prostitusjonsdebattant.

Liv Finstad

Universitetet i Oslo

Eva Lundgren, Gun Heimer, Jenny Westerstrand & Anne-Marie Kalliokoski: Slagen dam. Mäns våld mot kvinnor i jämställda Sverige – en omfattningsundersökning. Brottsoffermyndigheten och Uppsala Universitet, 2001. 140 s.

Netop hjemkommet fra Torino, hvor UNICRI havde arrangeret et møde om udformningen af spørgeskemaet til den første internationale undersøgelse af vold mod kvinder (IVAWS: International Violence Against Women Survey), lå der en invitation til at deltage i et Europarådsprojekt om "Responses to violence in everyday life in a democratic society". Endvidere lå der en invitation til at deltage i en konference om "Mænds vold mod kvinder – Hvad ved vi? Hvad gør vi?". Konferencen, der blev afholdt i slutningen af oktober 2002, var arrangeret af Nationalt Voldsobservatorium, der for nyligt blev nedsat af Kvinderådet. Blandt mine e-mails fandt jeg en fra Ligestillingsafdelingen om de indikatorer vedrørende vold mod kvinder, Danmark har arbejdet med under EU-formandskabet.

I dagene forinden havde aviserne gentagne gange gengivet en international artikel om, at vold i hjemmet er den største dødsårsag blandt yngre kvinder – en statistik, man i øvrigt nok må forholde sig noget skeptisk til i hvert fald på disse breddegrader. Et enkelt opslag i den alment tilgængelige dødsårsagsstatistik fortæller, at drab og vold med døden til følge kommer endog meget langt nede på listen over dødsårsager blandt yngre kvinder i Danmark.

I stakken af bøger og rapporter, der hobede sig op, lå bl.a. tre BRÅ-rapporter, én om *Dødlig våld mot kvinnor i nära relationer* (2001:11), én om *Våld mot kvinnor i nära relationer* (2002:14) og én om *Att förebygga våld mot kvinnor i nära relationer* (Idéskrift no 9, rapport 2002:8). Endvidere lå der en delbetænkning fra Sverige om *National handlingsplan mot våld i nära relationer*. Sådanne handlingsplaner er der i øvrigt også udarbejdet i både Norge og Danmark.

Man bliver næsten helt forpustet af al den aktivitet og alle de initiativer og rapporter om vold mod kvinder, der pludselig på det seneste er dukket op. Og naturligt nok har alt dette fået den dårlige samvittighed aktiveret: bogen, der skulle anmeldes.

Bogen *Slagen Dam* omhandler en undersøgelse af vold mod kvinder, som siges at være den første større omfangsundersøgelse på dette område. Den er da også i sandhed ganske imponerende: 10.000 spørgeskemaer er blevet sendt ud til et repræsentativt udsnit af kvinder i alderen 18-64 år. 6926 kvinder besvarede spørgeskemaet, hvilket giver en ganske høj svarprocent: 70,1.

Spørgeskemaet er struktureret ud fra relationen til de mænd, spørgsmålene om vold angår: Mænd, som respondenterne ikke har haft en seksuel relation til; mænd, som respondenterne har eller har haft en seksuel relation til, men ikke bor eller har boet sammen med; nuværende ægtefælle eller samlever; tidligere ægtefæller eller samlevere. Strukturen indebærer, at næsten samme spørgsmål om vold stilles fire gange. Det skal understreges,

at begrebet *vold* her omfatter både trusler, fysisk vold og seksuelle krænkelse, idet det er denne samlebetegnelse, man anvender i undersøgelsesrapporten.

Undersøgelsen omhandler endvidere spørgsmål om forskellige former for seksuelle trakasserier. Eksempelvis spørges, om nogen mand, som kvinden ikke har haft en seksual relation til, på noget tidspunkt (siden kvindens 15-års fødselsdag) har lænet sig over kvinden, kommet for nær eller trængt kvinden op i et hjørne på en måde, som blev oplevet som ubehageligt. I relation til mænd, kvinder bor eller har boet sammen med, stilles desuden en række spørgsmål, der kan belyse mandens kontrollerende adfærd over for kvinden.

Undersøgelsesresultaterne præsenteres i 6 kapitler: om vold i seksuelle relationer; vold uden for seksuelle relationer; nærmere beskrivelse af den seneste voldshændelse; hvem de voldsramte kvinder henvender sig til; om volden konsekvenser for kvindens helbred og livsvilkår; om omfang af seksuelle trakasserier. Endvidere indeholder rapporten et kapitel om myter om vold, hvor kvinders voldserfaringer relateres til bl.a. deres indkomst og uddannelse.

Jeg skal ikke komme nærmere ind på undersøgelsens mange delresultater, men alene dem, som fremdrages i undersøgelsesrapportens sammenfatning, og som dermed må antages at være de vigtigste resultater. Her nævnes som undersøgelsens primære resultat, at næsten halvdelen (46%) af alle kvinder har været udsat for vold på et eller andet tidspunkt efter deres 15-års fødselsdag, at 58% af alle kvinder har været udsat for seksuelle trakasserier, og at næsten hver fjerde kvinde mellem 18 og 24 år (22%) har været udsat for vold det seneste år.

I rapporten skelnes der bevidst ikke mellem vold af forskellig grovhed. Undersøgelsens metodologiske udgangspunkt er, at vold skal ses i et kontinuum, således at alle voldshændelser anses for at være alvorlige. Som jeg forstår rapporten, anvendes kontinuumsbegrebet også, fordi man som udgangspunkt antager, at mange kvinder gentagne gange er udsat for vold (s.16-17).

Betragtet som en videnskabelig rapport har denne en noget usædvanlig opsætning: De mere markante fund – hvorved der i rapporten typisk forstås de største voldshyppigheder – præsenteres stort opsat med fed skrifttype og på farvet baggrund.

Denne linie præger også rapportens tekst, forstået på den måde, at man klart får indtryk af, at det drejer sig om at præsentere så dramatiske resultater som muligt, hvilket efter min vurdering går ud over sagligheden. Jeg skal give nogle eksempler.

Det påpeges (s. 26), at 27% af de kvinder, der har været udsat for vold af tidligere ægtefæller/samlevende, har været udsat for mere end 10 voldshændelser. Det tolkes således, at volden har været af systematisk karakter med gentagne og kontinuerlige voldshændelser. Imidlertid savner man oplysninger om, over hvor lang en periode volden har fundet sted. Det må vel være vigtigt at skelne imellem, om voldshændelserne er foregået i løbet af en kort periode, eller det er sket over en periode af fx 20 år?

At der er flere af de kvinder, der ikke aktuelt bor sammen med en mand, end af dem, der gør det, som har været udsat for vold af en tidligere ægtefælle eller samlever, kan ifølge rapporten forklares med, at kvinder med tidligere voldsoplevelser er mindre tilbøjelige til igen at søge ind i et parforhold. Det påpeges dog også, at resultatet kan skyldes, at kvinder, der aktuelt lever sammen med en mand, underreporterer voldshændelser. Men andre forklaringsmuligheder foreligger vel også? Eksempelvis at kvinder, der ikke er gifte eller samlevende med en mand, har haft flere tidligere samlivsforhold end

kvinder, der lever i et fast forhold, og dermed en større sandsynlighed for at møde en voldelig mand. Eller at kvinder, der ikke længere lever i parforhold, kan være mere tilbøjelige til at forklare det eller de mislykkede samlivsforhold med vold. Det er vel heller ikke utænkeligt, at kvinder, som er i et fast samlivsforhold, i højere grad har været tiltrukket af mindre voldelige mænd. Eller mener rapportens forfattere, at alle mænd er lige store potentielle voldsmænd?

I rapporten er der også set på sammenhængen mellem partnerens kontrollerende adfærd og vold. Ét af de resultater, der fremhæves med fed skrift, er, at tre af fire kvinder, som ægtefællen/samleveren har kaldt noget nedsættende, har været udsat af vold af ham. Dette sættes imidlertid ikke i relation til, at det er en forholdsvis lille del af kvinderne, som har været udsat for denne form for kontrollerede adfærd, nemlig 3,5%. Senere i teksten nævnes: "Även i pågående relationer är sambanden tydliga mellan kontrollerande beteenden och utövande av våld. Eksempelvis har 100 procent av de kvinnor vars make/sambo hoter med att skada sig själv, utsatts för våld av honom." (s. 32). Her nævnes det heller ikke, at det er 1,1% af kvinderne, hvis samlever har truet med en sådan adfærd.

Senere i rapporten nævnes, at mere end halvdelen af kvinder med en tidligere voldelig samlever/ægtefælle oplyser, at deres børn har hørt eller set, at manden har været voldelige over for kvinden. I rapporten understreges, at "det er sålunda möjligt, kanske till och med troligt, att än fler barn än vad framgår av kvinnornas svar har sett eller hört mamman utsättas för våld" (s. 35). Hvorfor er underrapportering mere sandsynlig end overrapportering?

Det påvises i undersøgelsen, at kun 15% af kvinderne har anmeldt den seneste voldshændelse til politiet. En væsentlig årsag er, at mange af kvinderne mener, at hændelsen har været ubetydelig. Det er man i rapporten (s. 51) tilbøjelig til at mene skyldes, at kvinderne bagatelliserer volden. Men når man nu selv i rapporten fremhæver, at den vold, der oplyses om i undersøgelsen, ikke nødvendigvis er kriminaliseret (s. 17), så er resultatet vel ikke så forbavsende og beror vel ikke partout på en bagatellisering.

I kapitlet om myter om vold påpeges, at den forventede relation mellem lav social status og udsathed for vold ikke eksisterer, idet højtlojnnede kvinder i lige så stor udstrækning som lavtuddannede rapporterer om voldshændelser. Der er til og med en tendens til, at de bedst uddannede af kvinderne hyppigere rapporterer mere vold end de dårligst uddannede. Dette står i modsætning til de resultater, de svenske levevilkårsundersøgelser, som er blevet gennemført årligt gennem mange år, viser. Levevilkårsundersøgelserne har således gang på gang påvist, at især de svageste indkomstgrupper og enlige kvinder med børn er udsatte for vold og trusler om vold, og at denne tendens synes at være blevet stærkere med tiden (Felipe Estrada & Anders Nilsson: *Brottslighet som välfärdsproblem – Utsatthet för brott och oro för brott 1988-1999*. SOU 2001:54 Ofärd i välfärden, s. 223-263). Hvad denne forskel i resultater beror på, er vanskeligt at vide, men en mulighed er, at det har at gøre med arten og konstruktionen af de spørgsmål, der stilles, eftersom de to typer undersøgelser opnår meget forskellig offerrisiko. I levevilkårsundersøgelserne finder man en årlig offerrisiko på omkring 5%, mens den i *Slagen Dam* er på ca. 12%. Her må endvidere tages i betragtning, at levevilkårsundersøgelserne også omfatter mænd, der almindeligvis har den højeste offerrisiko. Disse forskelle i undersøgelsesresultater omtales ikke i *Slagen Dam*.

Man har i undersøgelsen valgt at arbejde med en livstidsprævalens – eller næsten livstidsprævalens – idet kvinderne er bedt om at berette om voldshændelser siden deres fyldte 15. år. Det er desværre også den løsning, man har valgt i den internationale undersøgelse af vold mod kvinder (IVAWS). Jeg finder det yderst problematisk og havde foretrukket en femårs periode. At spørge ældre kvinder om deres erfaringer siden 15-års alderen kan ikke undgå at medføre validitetsproblemer. Men, som én af deltagerne sagde, da spørgsmålet blev diskuteret på det nævnte IVAWS møde: "Ellers får vi ikke nok vold". Om den samme holdning har ligget bag denne svenske undersøgelse, ved jeg ikke, men i hvert fald afspejler undersøgelsen tydeligt de problemer, undersøgelsesdesignet medfører. Der er således klart færre af de ældste end af de yngre kvinder, der har været udsat for vold i hele deres liv siden de var 15, men samme klare forskel ses ikke, når der alene ses på vold inden for det seneste år (figur 2, s. 9). Skulle man tage disse resultater for pålydende, måtte det tolkes således, at mænd før i tiden var mindre tilbøjelige til at slå kvinder. Men er det den rette tolkning, eller skyldes det ikke snarere problemer med at erindre hændelser, der for nogle af kvinderne kan ligge næsten 50 år tilbage i tiden?

Det er vigtigt, at der er sat fokus på vold mod kvinder. Det er også vigtigt, at spørgsmålet behandles sagligt og nøgternt, så man får et klart og sikkert indtryk af, hvor omfattende og hvor alvorlig vold mod kvinder er. Mellem alle de mange resultater i *Slagen Dam* savner jeg en opgørelse over, hvor stor en del af de voldsramte kvinder der har været udsat for alvorlig vold. Ved at behandle alle voldshændelser, små som store, samlet, risikerer man den modsatte effekt af, hvad man egentlig synes at have ønsket med denne undersøgelsen. Det bliver for let at afvise rapporten, fordi den antagelig også omfatter en række hændelser, som ligger meget langt fra det kriminaliserede område. Få mennesker – og det gælder såvel mænd som kvinder – går igennem livet uden knubs. Jeg synes ikke rapporten lykkes at få skelnet mellem knubsene og volden.

Rapportens fremtræder med en feministisk holdning, som efter min opfattelse er med til at fastholde kvinder i en offerrolle, jf. følgende citat fra bogen: "Genom studiens resultat framträder bilden av att våldet mot kvinnor är utbrett, frekvent och utövat såväl i det privata som i det offentliga. De män som utövar våldet är partners, vänner, bekanta, kollegor och okända. I ljuset av detta vore det närmast överraskande om kvinnor inte hade erfarenheter av att utsättas för våld också innan 15-årsdagen. Kvinnorna föds in i ett samhälle där våld mot kvinnor er vanligt förekommande på alla arenor" (s. 71). Det fremtræder unægtelig, som om voldsrisikoen er ens for alle, uanset hvor man færdes, og hvem man omgås. Det kalder minder frem om 70'erne voldtægtsdiskussion – at alle mænd er (potentielle) voldtægtsmænd. Nyere forskning giver vel trods alt et noget mere differentieret billede af forholdene – også i jämställda Sverige.

Britta Kyvsgaard

Justitsministeriet i Danmark

Lise-Lotte Rytterbro: *Medling – möten med möjligheter. En analys av en nygammal reaktion på brott*. Kriminologiska institutionen vid Stockholms universitet. Avhandlingsserie nr 9, 2002.

Medling vid brott startades som försöksverksamhet i Sverige för femton år sedan och har sedan 1994 varit föremål för en rad utredningar utan att formellt inlemmas i rättsväsendets åtgärdsapparat. Ändå är det en idag ganska etablerad verksamhet, som ofta bedrivs i anslutning till socialtjänsten och med socionomer som medlare. Liselotte Rytterbro vid kriminologiska institutionen i Stockholm har lagt fram en avhandling om detta fenomen. Det är en undersökning av medlingens teoretiska influenser, normativa förgivettaganden och praktiska rutiner under vad hon beskriver som en etableringsprocess, som ännu inte avslutats. Det är alltså inte, betonar hon, "en utvärdering ... en innehållsanalys ... en litteraturstudie eller en undersökning av medling utifrån juridiska aspekter" (s. 5). Syftet är i stället att undersöka vilka olika diskurser och tankeströmningar som medling hårbärgerar samt att studera "de definitionsprocesser och det gränssättningsarbete som äger rum då medling skall beskrivas, legitimeras och etableras" (s. 3).

Avhandlingen närmar sig medlingen gradvis och bitvis genom olika slags texter och tal som produceras av dem som bedriver, beskriver, beforskar eller förespråkar medling – vilket inte så sällan är samma personer. Dessa utgör, enligt Rytterbro, "medlingsrörelsen". Medling förknippas med och har sin teoretiska bas i *restorative justice*, som förespråkar en ny form av rättsskipning som innefattar både konfliktlösningar och reparation av de skador som brotten åsamkar individer och samhällsgemenskapen.

Rytterbros tes är att medling för att få legitimitet och uppfattas som realiserbart måste *dels* innefatta redan etablerade och kända idéer och praktiker, *dels* särskiljas från det vedertagna, samt att det i medling liksom i andra rörelser finns både en strävan efter och en ambivalens inför institutionalisering. Till de etablerade idéer som medlingen förankrats i hör lokal brottsprevention, solidaritet med brottsoffer och den positiva värderingen av lokalsamhället, närhet och gemenskap. Andra föreställningar som medlingen harmonierar med är att brott primärt betraktas som skada, synen på lagöverträdare som ansvariga aktörer, att det är viktigt med snabba reaktioner på brott samt tron på det goda mötets pedagogiska verkan. Medlingen kontrasteras däremot mot den moderna staten, samhällets splittring och anonymitet och ett opersonligt rättsväsende. Man betonar det spontana, informella samtalet mellan två parter, men i praktiken är medlingsmötena ganska reglerade och rutiniserade, samtidigt som medlarna organiserat sig formellt. Därmed är "rörelsen" på väg att institutionaliseras.

Avhandlingen innehåller alltså å ena sidan en dekonstruktion av medling som idé och diskurs, å andra sidan en deskriptiv analys av de definitions- och organiseringsprocesser varigenom medling håller på att bli en institution i Sverige. Dessa två aspekter är inte helt integrerade i boken men båda behandlas ingående och på ett intresseväckande sätt.

Metodologiskt utgår Rytterbro från ett konstruktivistiskt perspektiv, vilket betyder att "beskrivningarna av fenomen, betraktade som definitionsprocesser ... utgör studieobjekt i analysen" (s. 17) och diskursanalytisk teori och metod. Här ingår också en undersökning av medlingsrörelsens *boundary work*, dvs. de distinktioner, distanseringar och analogier som används när medling definieras och beskrivs, liksom de "förhandlingar", varigenom begrepp modifieras och anpassas till situationen.

Det empiriska materialet är stort och varierande: alltifrån akademisk litteratur om *restorative justice*, statliga utredningar och departementsskrivelser, till informations-

broschyrer, bandade intervjuer med medlare och minnesanteckningar från föreningsmöten och konferenser. Det omfattar också fältanteckningar från besök och observationer på medlingsverksamheter och öppna svar från en enkätundersökning. Författaren integrerar på ett fruktbart sätt en redovisning av empirin och en skiss av medlingens etableringsprocess med en beskrivning av sin forskningsprocess och de etiska dilemman, praktiska val och tillfälligheter som påverkat avhandlingen. Hon reflekterar klokt över olika etiska och praktiska problem förknippade med rollen som (deltagande) observatör, såsom att information och småprat görs till empiri i en analys som inte varit planerad, och vad en rörelses behov av legitimitet och projektmedel medför i form av förväntningar på lojalitet och diskretion av forskaren.

Det är framför allt i kapitel 4 och 7 som medlingsverksamheten betecknas och analyseras som en (social) rörelse. I kapitel 4 redovisas olika diskurser eller tanke-system som influerat eller inkorporerats i *restorative justice*. Den kanske enskilt viktigaste impulsen kom från Nils Christies artikel "Konflikt som egendom" (1977) med dess tes att staten genom rättsväsendet berövat människor deras konflikter. Rytterbro hävdar att medlingsförespråkarna konstruerar en kollektiv identitet som gräsrotsrörelse genom att beskriva medlingen som en metod som kommit "underifrån" och genom att avgränsa sig gentemot staten. Aktörerna – de som faktiskt medlar och går på möten – är dock ofta socionomer och ibland poliser, och det är också inom deras myndigheter som medling i allmänhet bedrivs. Tesen här är alltså inte att de lokala myndighetspersonerna representerar "folket", utan att de genom konstruktionen av en dikotomi mellan underifrån och uppifrån framställer sig så. En annan indikation är talet om kamp och motstånd, varvid omgivningens tröghet och förändringsovilja kontrasteras mot medlarnas entusiasm och idealism.

Jag blir inte helt övertygad om att medlingen kan betecknas som en social rörelse. Deltagarna är få och mestadels knutna till sociala myndigheter och själva aktiva i rollen som just medlare, varför det är svårt att se dem som representanter för "gräsrotterna", vare sig dessa utgörs av "offer" eller allmänheten. Och även om medlingsförespråkarna har bestämda idealbilder av det goda samhället, verkar deras gemensamma aktiviteter inte orienterade mot samhällsförändring utan mot att få legitimitet för en metod och resurser till den egna organisationen. Om människor började ägna sig åt "egenmedling" utan att gå via medlingsverksamheterna, skulle det därför kanske snarare upplevas som ett hot än som en framgång av medlingsförespråkarna.

I kapitel 7 anläggs ett organisationsteoretiskt perspektiv på rörelsens "formaliseringstekniker". För att lättare kunna ta emot pengar, sprida information och fungera som påtryckningsgrupp bildades efter viss diskussion "Föreningen för medling i Sverige". Medlemmarna framhöll vikten av det kreativa och informella, av lokal anpassning och mångfald – men samtidigt eftersträvade de nu viss enhetlighet och en egen identitet, vilket konkretiserades i diskussioner om hur medling skulle definieras, om namn och logotyp och inte minst om en informationsbroschyr för att sprida upplysning om medling.

Betydligt mer än hälften av avhandlingen utgörs av en ingående, synkron näranalys av medlingens diskurs. Dess underliggande ideal och antaganden behandlas i kapitel 5, medan olika gränsdragningstekniker är ämnet för kapitel 6.

I tal och texter om medling urskiljer Rytterbro två inbördes relaterade huvudteman, nämligen *närhet* och *helande*. Bristen på närhet, liksom talet om splittring och söndring i

det moderna samhället förknippas med en allmän kulturkritik och sociologisk nostalgi. Både närhet och helande tillskrivs egenvärde, samtidigt som de betraktas som medel för varandra och för att förebygga brott, lindra brottsoffrets plågor – och förstärka den lokala gemenskapen.

Närhet förknippas med värden som gemenskap, lokalsamhälle, det täta samhället, det informella, det naturliga etc.; exempelvis skall medlarna helst vara lekmän hämtade från lokalsamhället, inte experter. Mer specifikt handlar det naturligtvis om själva mötet mellan offer och gärningsman, samtalet och det symboliska handslaget som ofta avslutar mötet. Andra uttryck är ambitionen att genomföra medling kort efter brottet och strävan att koppla åtgärden till brottet – att återlämna det stulna, laga det man förstört och tvätta bort sitt eget klotter – eller om det inte går, t.ex. tvätta bort *andras* klotter. Men i praktiken nöjer man sig ofta med att gottgörelsen sker på brottsoffrets arbetsplats, eller att pengarna går till brottsoffret medan arbetet utförs hos t.ex. McDonald's. *Helandet* betecknar idén att medlingen skall bota, laga och reparera sådant som brottet förstört. I denna tanke underförstås, enligt Rytterbro, att brott utgör en skada som på något vis kan mätas, bli gottgjord och ställd tillrätta. Hit hör också tanken att brottet skadat en gemenskap som skall återställas och sociala band som skall återknytas genom medlingen. *Helandet* handlar inte minst om att rehabilitera *parterna*: offret får hjälp i sin krisbearbetning medan gärningsmannen får insikt i vad han gjort, uttrycker ånger, ber om ursäkt och återintegreras i samhället.

Ytterligare två teman i detta kapitel är *Mötet* respektive *Samtalet*. Dessa är också både mål i sig och medel för att lösa en konflikt och att uppnå närhet och helande och anses ha en socialt och känslomässigt välgörande effekt på såväl gärningsman som brottsoffer. Mötet "ansikte mot ansikte" antas ge gärningsmännen möjlighet att inse sina offers känslor och upplevelser. Normalt kallas gärningsmän till medling bara om de erkänner, står för och ta avstånd från sina handlingar och visar äkta ånger. Offren förväntas i sin tur genom mötet revidera sina stereotyper om brottslingar och bli mindre benägna att ropa på hårdare tag och strängare straff. Även om mötet ofta beskrivs som informellt, följer samtalet en bestämd ordning och är ofta tillrättalagt genom valet av deltagare och mötesplatser förberedande samtal för att motivera parterna och uttröna deras förhållningssätt. Betoningen av det personliga mötet har inte heller hindrat att snabbare på många håll istället får ett "gult kort", som har en förtryckt ursäkt med plats för underskrift och stämpel, vilka skall intyga att de besökt affären och bett om ursäkt.

Författaren sammanfattar detta innehållsrika kapitel genom att koppla de teman hon funnit till etablerade diskurser om pedagogik (närhet), terapi (helande), respektive socialpsykologi (mötet och samtalet), men jag skulle hellre ha sett att de interna relationerna retts ut mellan de huvudbegrepp, bärande idéer och inbördes spänningar i diskursen som utkristalliserats i analysen. Kanske hade det varit lättare att göra om detta över 100 sidor långa kapitel delats i två, och om mötet och samtalet hade integrerats med varandra i analysen.

Kapitel 6 behandlar medlingsrörelsens *boundary work* eller "gränssättningsarbete", dvs. hur medlingen särskiljs från andra verksamhetstyper genom bl.a. sin begreppsapparat och definitioner av lämpliga aktörer och lämpliga ärenden. Eftersom gärningsmännen betraktas som friska aktörer med ansvar för sina handlingar avgränsas medling gentemot vård och terapi, trots att man gärna talar om terapeutiska och rehabiliterande effekter. Däremot är medlingen förenlig med socialtjänstens individuella ungdomsarbete och

lokalt brottsförebyggande arbete.

Medlingens aktörer består av medlare, brottsoffer och lagöverträdare, tre roller som det finns mer eller mindre passande kandidater till. Lämpliga *medlare* är "vanliga människor" men kan också vara poliser och socialarbetare, om de arbetar fristående från myndigheten i dessa ärenden. Lämpliga *lagöverträdare* är ungdomar (ibland även barn) som begått sitt första brott, eftersom de anses mest mottagliga för påverkan och mest angelägna att påverka. Lämpliga *brottsoffer* är de som drabbats av brott som begåtts av de lämpliga lagöverträdarna, och som är villiga att "ställa upp" på medling och därmed göra en insats mot ungdomsbrottsligheten. Medlingsverksamhetens brottsoffer är alltså inte alla av samma slag som dem som Brottsoffermyndigheten ägnar sig åt, vilket är en intressant poäng. I praktiken utgörs de förra ofta av myndigheter och företag, som kan representeras av t.ex. en rektor om det gäller klotter i en skola, eller en butikschef som agerar brottsoffer för snatterier i ett varuhus.

I Sverige är det mestadels polisen som levererar möjliga ärenden till medlare, vilka sedan gör ett eget urval. För att ett brott skall komma ifråga för medling måste det naturligtvis finnas villiga och lämpliga offer och gärningsmän. Men medlaren måste också känna sig kapabel att hantera deras interaktion under mötet, vilket bidrar till att grövre brott som våldtäkt sorteras bort. Narkotikabrott utdefinieras också, eftersom de inte har några tydliga offer och kanske också eftersom gärningsmannen kan vara missbrukare. I praktiken är snatteri den ojämförligt vanligaste brottstypen i de svenska medlingsverksamheterna, följt av skadegörelse eller klotter. Grannkonflikter liksom mobbing och trakasserier på arbetsplatser väljs ofta bort, eftersom de betraktas som svårlösta och besvärliga; konflikter mellan vuxna är "knepigare på nåt sätt", som en medlare säger i en intervju (s. 229).

Liselotte Rytterbros avhandling ger en mycket rik och mångsidig belysning av medlingen som fenomen, rörelse, idé, diskurs och praktik. Hon har gjort en känslig analys av medlingsdiskursens underliggande föreställningar och inneboende paradoxer och presenterar en mångfasetterad bild av medlingen som idé och diskurs, men läsaren lämnas lite i sticket när det gäller att sammanfatta och sortera olika aspekter och teman. En annan kritisk synpunkt är att trots att materialet omspannar ett decennium och syftet är att undersöka en etableringsprocess är diskursanalysen helt synkron, dvs. man får inte klart för sig vilka idéer och utsagor som varit tongivande i en fas men sedan kanske övergivits, eller hur innebörder och gränsdragningar förändrats över tid. Genom att olika slags texter och tal från olika tider behandlas på samma sätt, skymms den dialektik som rimligen utvecklats dels genom diskursens inneboende spänningar, dels genom dess samspel med en föränderlig omgivning. Det är bara i de kapitel som analyserar medlingen som rörelse, som den behandlas som en process, medan diskursen framställs som relativt fast, färdig och oföränderlig.

Diskursanalysen är i övrigt välgjord och bygger på en uppmärksam närläsning, vars resultat framställs på ett mycket stimulerande och inspirerande sätt. Kanske just därför uppmuntrar texten till andra frågor och alternativa tolkningar. Rytterbro återger t.ex. moraliserande samtal där medlare och "offer" gemensamt försöker få snattande ungdomar att förstå att de genom sina tillgrepp inte bara orsakat ett företag ekonomisk skada, utan också åsamkat folket och lokalsamhället sociala såväl som ekonomiska skador. Men varför bygger man upp och försvarar hela denna ideologityngda medlingsapparat när den ändå mest används vid enkla brott som snatterier? Och varför är det så viktigt att förmå

gärningsmännen att känna och visa ånger? Vilka moraliska värden är det som står på spel? Och vart tog konflikten vägen i medlingen?

"Brott som skada" är enligt Rytterbro idag den "dominerande brottsideologin" (s. 183), och det är också det synsätt på brott som framstår som nästan konstitutivt för medlingspraktiken och den "reparativa rättvisan". Men helandetanken innefattar ju också att reparera förstörda relationer – och framför allt finns en konfliktidé inbyggd i begrepp som "konfliktlösning", "medling" och "parter". Kanske är det just det som är medlingens nyckelparadox, nämligen att retoriken bygger på att brottet är en konflikt mellan två jämbördiga parter, vilken kan lösas genom medling, medan praktiken utgår från att en individ ensidigt och entydigt skadat någon annan/annat (och samhället), som lika givet är utan skuld. Det framgår helt klart att när det kallas till medling är utgången redan bestämd. Gärningsmannen skall ha erkänt sitt brott, ångra det, och vilja gottgöra offret, och det får inte bli en diskussion om skuldfrågan under själva mötet. Tvärtom undviks ärenden som slagsmål, tvättstugebråk och arbetsplatskonflikter *just därför* att de kan vara genuina konflikter, där parterna har motsatta intressen och skilda tolkningar av vad som hänt och eventuellt också är jämnstarka.

Om alltså den övergripande legitimeringen och begreppsapparaten bygger på "brott som konflikt" och praktiken implicerar synen på "brott som skada", förefaller medlingssamtalets former snarare besläktade med förmaningen och bikten, och därmed med synen på "brott som synd". I kombination med normer om lämpliga brottstyper och aktörer anar man här en ideologisk funktion hos medlingsverksamheten, nämligen att konstruera och rituellt iscensätta den moral som behövs för att kunna legitimera och reproducera rådande makt- och ägarförhållanden. Medlingen blir i så fall en ceremoni som uttrycker och understryker inte *lokalsamhällets* normativa ordning, utan den övergripande maktrelationen mellan dem som kontrollerar egendom och dem som inte gör det.

Denna utvikning antyder något om vad jag saknar i avhandlingen, nämligen ett tydligare makt- och konfliktperspektiv. Det skulle sannolikt också ha medfört att medlarens förmenta opartiskhet men reella partstagande hade problematiserats mer explicit, och det skulle kanske ha öppnat för andra tolkningar av urval av lämpliga ärenden och aktörer, av mötesförberedelserna och av den obligatoriska ursäkten och avtalet om gottgörelse utöver de straff och eventuella skadestånd som den rättsliga prövningen leder till.

Sammanfattningsvis har Liselotte Rytterbro gjort en genomgripande och omsorgsfull dekonstruktion av medlingens idé och identifierat och presenterat en rad motsägelser i medlingsdiskursen. Även om näranalysen inte riktigt knyts ihop i mer övergripande tematiska relationer är avhandlingen rik på goda iakttagelser och framställningen poängrik och stimulerande. Medlingsdiskursens dynamik och förändring fångas mindre väl, vilket gör att dess utveckling och samspel med det omgivande samhället och dess ideologi inte framträder riktigt tydligt, och jag är också lite skeptisk till att medling betraktas som rörelse. Framför allt hade jag velat se ett tydligare makt- och konfliktperspektiv. Men dessa invändningar förtar inte huvudintrycket av en kompetent och kreativt genomförd analys, som gör avhandlingen till ett viktigt bidrag till forskningen om nya former för prevention av och interventioner mot avvikelser och brott.

Ingrid Sahlin
Göteborgs universitet

Peter J. P. Tak: *Essays on Dutch Criminal Policy*. Wolf Legal Publishers, Nijmegen. ISBN 90-5850-023-3. VII & 207 pp.

De nordiske lande og Nederlandene er alle mindre lande og præges i vidt omfang af de samme praktiske strafferetlige problemer, så vi bør interessere os for hinanden. En yderligere interesse frembyder hollandske forhold derved, at meget lave fangetal fra 1970'erne, som i den tids kriminalpolitiske debat altid fremhævedes som et forbillede for de nordiske lande, senere er afløst af en flerdobling af tallene, således som *Hanns von Hofer* har skildret i NTfK 2002, p. 175 ff. (i samme nr. p. 223 har jeg omtalt et hollandsk kriminologisk værk).

Forf. af det her recenserede værk, som her til lands vel bedst er kendt for sit medforfatterskab (sammen med Anton M. van Kalmthout) til den fortjenstfulde gennemgang af sanktionssystemerne i Europarådets daværende medlemslande, af hvilken jeg har anmeldt første bind i NTfK 1989, p. 235 f. - det ikke mindre fine andet bind, omfattende Benelux-landene, Norge, Tyskland, Østrig og Italien, udkom i 1992 og er ikke anmeldt i NTfK - har fået den storartede idé at fejre sit 25 årsjubileum som professor ved Katholieke Universiteit i Nijmegen, ikke med et festskrift af venner med spredte artikler, men med en bog på engelsk særligt til udenlandske venner, som i årenes løb har gjort det muligt for ham at arbejde som komparatist inden for strafferetten. Også andre end de umiddelbare modtagere kan have både gavn og fornøjelse af værket.

De seks emner, som fylder hvert sit udførlige kapitel, er 1° anklagemyndighedens rolle, 2° svangerskabsafbrydelse, 3° eutanasi, 4° strafudmåling, 5° nylige ændringer i afsøning af fængselsstraf, 6° behandling af mentalt afvigende overtrædere, "The Entrustment Order". Alle afsnit indeholder en klar og instruktiv omtale af de relevante nederlandske regler og et omhyggeligt noteapparat om bøger og artikler på både hollandsk og engelsk, som gør værket til et godt udgangspunkt for den ikke-hollandske forfatter, som ønsker viden om hollandske forhold. Som det vil fremgå, var jeg selv mest optaget af første og fjerde kapitel; andre læsere vil muligt koncentrere sig om de andre afsnit.

Medens anklagemyndighedens praktiske uafhængighed, i det mindste ved behandlingen af enkeltsager, af den parlamentarisk ansvarlige justitsminister tilstræbes af i hvert fald en del af den nordiske juridiske opinion (senest den norske riksadvokat *Tor-Aksel Busch* i festskriftet til Carsten Smith), synes det hollandske justitsministeriums betydelige indflydelse på anklagemyndighedens virksomhed at være ukontroversiel. Ministeriet udøver dog ikke sin magt gennem cirkulærer m.v., men indirekte ved møder med "Statsadvokaternes Råd", således at rådet gennem interne forskrifter fører ministeriets ønsker ud i livet. Alene anklagerne ved Højesteret er uafhængige.

Forf. anfører, at det i straffeprocenloven nedfældte opportunitetsprincip kan forstås enten positivt, hvorefter tiltaleundladelse er udgangspunktet og tiltalerejsning en undtagelse, eller negativt, hvorefter tiltale er udgangspunktet og tiltaleundladelse undtagelsen. Om lovens egen udformning skal forstås den ene eller anden vej, er tvivlsomt. Oprindeligt indførtes opportunitetsprincippet for at afbøde de negative konsekvenser af tiltalerejsning, svarende til den negative fortolkning af princippet, men siden 1970'erne har anklagemyndigheden anvendt princippet for at få bugt med den stadig voksende sagspukkel, hvilket forf. opfatter som den positive udformning af princippet. I et nyligt brev til mig har forf. dog oplyst, at anklagemyndigheden siden 1995 undlader tiltale helt i meget færre sager end før, og at man i stedet anvender "transactie", d.v.s. bødeforelæg eller anden udenretlig vedtagelse af straf, eller betinget tiltalefrafald i stærkt stigende

grad. Lignende tendenser kan muligt iagttages også i de nordiske lande, påny et eksempel på den interessante parallelle udvikling i Nederlandene og Norden.

Fra det fjerde kapitel vil jeg først nævne den detaljerede redegørelse for de seneste års skærpelse i strafudmålingen, svarende til von Hofers oplysninger. Ikke blot idømmes en stadig større andel ubetinget fængselsstraf, men den gennemsnitlige strafflængde voksede også drastisk, fra 133 dage i 1985 til 197 dage i 1995. Nok så interessant er konstateringen, at strafudmålingspraksis i underretterne har udvist betydelig ulighed, hvilket nu søges modvirket ved et pointsystem bindende for anklagemyndigheden. Indbrudstyveri i private hjem giver 60 points pr. forhold, i fabrikker 42 points, åbenlys vold 15 points, import eller eksport af hårde stoffer 30 points. For forsøg halveres summen. Gentagelse medfører 50% stigning, mange gange gentagelse 100% stigning. Ved en samlet sum på højst 60 points kan anklageren anvende "transactie" eller påstå bøde, 60-120 points medfører påstand om samfundstjeneste, over 120 points påstand om fængselsstraf. Hvert point giver en bøde på 22 euro eller én dags fængsel. Op til 180 points i den samlede sag tæller hvert point fuldt, fra 180-540 tæller hvert point halvt, og over 540 points tæller de overskydende kvart. Hvis anklageren vil afvige fra pointberegningen, skal han redegøre for afvigelsen. Uagtet domstolene ikke er bundet af pointsberegningen, forventes det, at retningslinierne vil medføre en større ensartethed i strafudmålingen. Omtalen af systemet nævner ikke, hvornår betinget dom kan komme på tale. Forf. giver et par praktiske eksempler, f.eks. en førstegangsforbryder med 29 indbrud i private huse og 11 i virksomheder. 29 gange 60 points og 11 gange 42 points giver 2.202 points, som omsættes til 775 points, hvorefter anklageren vil påstå en straf af fængsel i 775 dage, d.v.s. 2 år 2 måneder. Som jeg forstår pointssystemet, synes det som om det ikke blot vil medføre uniformitet, men også en ganske streng udmåling. I øvrigt synes voldsforbrydelser i hvert fald i den mildere form at tælle forholdsvist lavt.

De få smagsprøver, der har været plads inden for en anmeldelses snævre rammer, viser, hvilken lille guldmine af væksevækkende oplysninger forf. har givet os i denne hilsen til venner uden for Nederlandene. Jeg kan anbefale bogen på det hjerteligste.

Peter Garde

Kriminalretten i Hillerød

Paul Larsson: I lovens grenseland. Pax Forlag A/S, Oslo 2002, 261 sid.

1998 disputerede Paul Larsson vid Universitetet i Oslo i ämnet kriminologi med en avhandling som behandlade straffbara – eller i det minsta tvivelaktiga – transaktioner med bankcertifikat. Boken, som denna anmälan gäller, är en omarbetad version av doktorsavhandlingen. Det är glädjande att doktorsavhandlingen nu har gjorts tillgänglig på ett lättare sätt, och i viss mån i en lättare form, än vad fallet var med den stencilerade avhandlingen. Avhandlingen är en av de rätt fåtaliga akademiska kriminologivhandlingarna i Norden som gäller den ekonomiska kriminaliteten. Därtill har avhandlingen flera andra förtjänster.

Bankcertifikat introducerades i Norge i miten av 1980-talet och användes av banker och andra finansieringsinstitut för att samla in kapital. Den ena typen av bankcertifikat hade uttryckligen det privata näringslivet och privatpersoner som målgrupp. Certifikaten var innehavarskuldbrev, som tecknades anonymt. För att locka kunderna att investera i

certifikat var röntan som var knuten till certifikaten förhållandevis hög. Ett annat lockbete vara var just anonymiteten. Till en början registrerades inte handeln med certifikat hos någon myndighet och bankerna som handlade med certifikat hade inte någon rapporteringskyldighet t.ex. till skattemyndigheterna. Detta lockade direkt och medvetet till skattebrott.

Då skattemyndigheterna fattade inresse för handeln med bankcertifikat och inledde en intensifierad kontroll kring handeln och innehavet av certifikaten uppdagades en betydande skattekriminalitet. Man upptäckte lagstridigt undandragen skatt till ett belopp som sammanlagt översteg en miljard norska kronor. Detta ledde till flera rättegångar vid vilka ett antal certifikatkunder dömdes för skattebrott.

I avhandlingen beskriver Larsson hela bankcertifikatkomplexet, d.v.s. vad det var som skedde och hur detta uppfattades av de tre centrala aktörerna, alltså certifikatkunderna, bankerna och kontrollmyndigheterna. Genom undersökningen vill Larsson uppnå en förståelse för hur dessa aktörer upplevde och tolkade bankcertifikatens möjligheter att uppnå "positiva", lagenliga eller lagstridiga, skattelösningar. Undersökningen kommer därför – såsom bokens titel anger – att handla om det gränsland som finns mellan det lagliga och det lagstridiga. Vad Larsson beskriver är den kriminella verksamhet, som på grund av vissa yttre incitament uppstår som "isklumpar på ett legalt vatten".

Bakgrunden till denna fokusering ligger först och främst i den uppfattning om kriminaliteten som någonting helt normalt inom vissa delar av näringslivet, som framför allt har formulerats av Michael Clarkes. Kriminaliteten inom näringslivet är inte ett resultat av det abnorma eller det exceptionella, utan i stället en konsekvens av den dagliga verksamheten. Kriminaliteten är därför ett så utbredd fenomen att det mest intressanta är att undersöka de strukturer i näringslivet som ger upphov till lagöverträdelsena. Det intressanta är inte något enskilt fall, utan de kulturer, den organisation och de normer som tillsammans bidrar till kriminaliteten inom det i grunden legala.

I ett kort avsnitt redogör Larsson för sin egen uppfattning om den gamla tvistefrågan om vad ekonomisk kriminalitet egentligen är. I detta fall tar Larsson ställning för Paul Tappans uppfattning, som begränsar kriminaliteten till verkliga brott, mot Edwin Sutherlands mer öppna sociologiska definition.

För att genomföra undersökningen har Larsson medvetet valt en hermeneutisk metod. Larsson uppger själv att undersökningen ledde till att han sprang ut från att ha varit en "skåpshermeneutiker" till att bli en medveten hermeneutiker. Skälen till detta och vad en hermeneutisk metod i detta fall innebär behandlas i kapitel 2 i boken, som hör till bokens mest intressanta och allmängiltiga. I detta kapitel redogör Larsson också för olika sätt som kan väljas för att kartlägga och studera den ekonomiska kriminaliteten, samt de svårigheter som är förbundna med forskning av detta slag.

Inte minst intressant är i detta avseende vissa forskningsetiska frågor. Skall data beträffande de personer och bolag som ingår i undersökningen anonymiseras, och hur skall detta i så fall ske med bibehållen dokumentationsöppenhet och säkerhet? Vilka metoder kan forskaren tillåta sig för att få kontakt med de informanter som behövs för undersökningen, särskilt med dem som misstänkts, anklagats eller dömts för brott. I sistnämnda fall valde Larsson av forskningsetiska skäl att inte ta direkt kontakt med de certifikatkunder som brutit lagen, varken direkt eller genom förmedling av deras advokater. Detta var förmodligen en orsak till att Larsson för undersökningen bara kunde intervjua fem certifikatkunder (se s.233-234).

I undersökningen av själva bankcertifikatkomplexet och granskningen av det som ett fall av ekonomisk kriminalitet, berör Larsson flera frågor: vad hade de olika aktörerna gjort och vad av detta utgjorde brottsliga gärningar, vilken var förklaringen till respektive aktörs handlande, vilka kontrollåtgärder vidtogs (och vilka vidtogs inte) och varför valdes just dessa åtgärder, vilka blev konsekvenserna av aktörernas handlande, vilka dömdes till straff eller till andra sanktioner och vilka undgick rättsligt ansvar?

Resultatet av undersökningen sammanfattas i boken på ett utmärkt sätt i ett avslutande kapitel (kapitel 18), med hela bokens titel ("I lovens grensland") som rubrik. I detta kapitel ger Larsson sin syn på hur hela händelseförloppet kan förklaras, en förklaring som verkligen bygger på den hermeneutiska metod som han valt för undersökningen. Han analyserar också händelseförloppet med hänvisningar till generell kriminologisk teori, bl.a. med en presentation av en generell teori om ekonomisk kriminalitet. Och slutligen kommer Larsson med ett eget bud på vilka möjligheter det finns att förebygga motsvarande former av kriminalitet inom näringslivet.

Larsson bok om vad det är som sker i lagens gränsland är skriven av en kunnig kriminolog med starkt intresse just för den ekonomiska kriminaliteten och den är därför inspirerande. På samma sätt som andra goda avhandlingar om den ekonomiska kriminaliteten tvingar den fram de "klassiska frågorna" om hur man skall komma till rätta med oegentligheterna inom och i samband med näringslivet. Skall man välja andra styrmedel än "command and control"-lösningar när det gäller att förebygga och förhindra oönskade gärningar? Var går gränsen för förnuftig kriminalisering, och hur skall kontrollen i detta fall ordnas? Vilken typ av ansvar skall regleringen bygga på och hur skall sanktionerna utformas?

Per Ole Träskman
Lunds universitet

Anne H. Berman: Att lära ut ett nytt sätt att tänka. Brottsförebyggande Rådet, Rapport 2002:11, 79 sider.

Evalueringsrapporten af Anne H. Berman omhandlende Cognitive Skills-programmet i Sverige giver et flerdimensionalt billede af dette. Foruden en god introduktion til Cognitive Skills indeholder rapporten 4 delundersøgelser. De tre fokuserer på deltagernes udbytte af programmet, den fjerde på de involverede medarbejderes mening om forudsætningerne for dets udførelse og dermed forudsætningerne for optimering af deltagernes udbytte.

Den første delundersøgelse beskriver effekten af Cognitive Skills på kort sigt. Denne undersøgelse tager udgangspunkt i resultaterne fra de test, som deltagere besvarer både før og efter deltagelsen. I forbindelse med testresultaterne vurderes det, om deltagere har ændret sig i en social eller antisocial retning som følge af deltagelse i Cognitive Skills. Overordnet set viser resultaterne, at der sker en positiv udvikling, og at det især er deltagere på fængsler (anstalter), som har et stort udbytte af deltagelsen.

Fængselspopulationen søges i denne delundersøgelse sammenlignet med en kontrolgruppe bestående af andre indsatte, som er blevet bedt om at besvare testen på et givent tidspunkt og igen 3 måneder efter. På grund af ringe tilslutning til besvarelsen af testen blev kontrolgruppen imidlertid så lille, at generaliseringer ud fra sammenligningen mel-

lem kontrolgruppen og deltagerne i Cognitive Skills med rette foretages med varsomhed. Det er ærgerligt, at kontrolgruppen ikke havde en størrelse og sammensætning, der muliggjorde en generaliserbar sammenligning, da sådanne resultater kunne være interessante at have kendskab til.

De to andre delundersøgelser, som omhandler deltagerens udbytte, belyser den langsigtede effekt af Cognitive Skills. Den ene er en undersøgelse af kriminelt recidiv, og den anden er en interviewundersøgelse med tidligere deltagere som respondenter. Til recidivundersøgelsen er der konstrueret en kontrolgruppe ved at finde personer i det svenske kriminalregister, som på en række områder (køn, alder og kriminogene faktorer) er sammenlignelige med deltagerne i Cognitive Skills.

Overordnet ses der ingen signifikant forskel på recidivet for deltagerne i programmet og kontrolgruppen, men sammenlignes der eksempelvis ud fra antal tidligere fældende strafferetlige afgørelser (lagföringar) inden deltagelse i Cognitive Skills, viser resultaterne, at der er signifikant forskel på recidivet for de af deltagerne, som har 9-20 tidligere fældende strafferetlige afgørelser og deres kontrolgruppe. For gruppen med færre end 9 og gruppen med flere end 20 fældende strafferetlige afgørelser er der ingen signifikant forskel på deltagerens og kontrolgruppens recidiv. Undersøgelsen viser også, at deltagere som er dømt for vold har et lavere kriminelt recidiv end den sammenlignelige kontrolgruppe. Disse resultater er overensstemmende med internationale resultater.

En sammenligning mellem gruppen af deltagere, som har gennemført programmet, og dem, der er holdt op før tiden, viser endvidere, at dem, der gennemfører, har lavere recidiv end dem, der ikke gennemfører. Det understreges dog, at et sådant resultat ikke kan give svar på, om det lavere recidiv skyldes selve programmet, eller om det skyldes en overordnet motivationsfaktor hos dem, der gennemfører. Det kunne således have været interessant at koble den kortsigtede undersøgelse – altså delundersøgelsen omhandlende testresultaterne – med den langsigtede recidivundersøgelse. Derved kunne man have belyst, hvorvidt der blandt dem, som gennemfører, er sammenhæng mellem en positiv social udvikling på kort sigt, og et lavere recidiv på lang sigt.

Interviewundersøgelsen bygger på interview med 18 tidligere deltagere. Fra interviewene fremhæves nogle positive og nogle negative erfaringer/minder, som deltagerne har givet udtryk for. De 18 interviewpersoner deles ind i tre lige store grupper: Dem der er skeptiske over for udbyttet, dem der mener de fik et vist udbytte, og dem der fik et stort udbytte.

En interessant pointe, som drages ud fra interviewundersøgelsen, er, at de, som mener at have fået stort udbytte af deltagelsen, gennemsnitligt har 12 fældende strafferetlige afgørelser bag sig. De to andre grupper, som mente enten at have fået et vist udbytte eller var skeptiske over for udbyttet, havde mere end 25 tidligere fældende strafferetlige afgørelser. Disse resultater peger således i samme retning som recidivundersøgelsen.

Den sidste delundersøgelse har fokus på medarbejdernes syn på især rammerne for udførelsen af Cognitive Skills. Undersøgelsens resultater stammer fra to spørgeskemaundersøgelser, hvor den ene har instruktører i Cognitive Skills som respondenter, og den anden har det øvrige personale som respondenter.

Sammenfattende belyser evalueringen af Cognitive Skills i Sverige således medarbejdernes ønsker til de fremtidige rammer omkring programmet, samtidig med at både den kortsigtede og den langsigtede effekt af programmet undersøges kvantitativt og underbygges af interviews med tidligere deltagere.

Det er min oppfattelse, at det er tale om en grundig evaluering med hovedvægten på de kvantitative metoder. Det er prisværdigt, at det så vidt muligt er søgt at skabe kontrollgrupper, hvilket kan være en vanskelig oppgave i forbindelse med undersøgelser inden for det kriminalforsorgsfaglige område.

Irene Fogh Olsen
Kriminalforsorgen

Diana Medlicotts: Surviving the Prison Place. Narratives of Suicidal Prisoners. Aldershot: Ashgate Publishing Limited, 2001.

I en tid da både en biologisk/fysiologisk reduksjonisme og en kognitiv(istisk) "motebølge" skyller inn over visse fagområder på kriminalomsorgsarenaen og finner vei også innenfor suicidologien, er Diana Medlicotts bok både viktig og nødvendig. Inspirert som hun er blant annet av W. Diltheys hermeneutikk, men også Foucaults systemkritikk, fokuserer hun på den enkelte selvmordsnære fanges hverdagsopplevelser, erfaringer og fortellinger, for – som hun selv sier det – empatisk å forstå situasjonen *verden i fengsel* sammenliknet med *verden utenfor*. Særlig er hun tro mot Diltheys prinsipp om at hermeneutikken må presenteres som det å *gjøre forståelig* – altså ses på som en aktivitet. Dilthey skiller som kjent enn videre mellom forståelse og forklaring: Hendelser forklares, mens livsytringer og handlinger forstås. Også Diltheys empati-forståelse henter Medlicott inspirasjon fra: Hun bruker den empatiske samtalen som metode, og teknikken hun anvender kaller hun for *Disciplined Empathy*.

Implisitt og eksplisitt kritiserer Medlicott den teknokratiske måten å fremstille selvmordsproblematikken på, nemlig den som uttrykkes innenfor en skjematiserende diagnostisk kultur. Ikke uten grunn kritiserer hun kategoriseringen "de suicidale", som kan føre til at man blir så opptatt av visse krisegrupper at man mister personer og væremåter som faller mer eller mindre utenfor en slik kategorisering. Dette kritiserer Medlicott blant annet den engelske kriminalomsorgens selvmordsforebyggende og behandlende arbeid for. Hun introduserer en rekke undersøkelser og forebyggings tiltak, for så å tydeliggjøre – på tross av mange gode intensjoner i forebyggingsarbeidet – visse svakheter i flere av disse oppleggene og innsatsene. Også forholdet mellom kategoriene suicidal og ikke-suicidal problematiseres, og da særlig i form av et fastlåst enten-eller perspektiv der fagfolk kan binde seg til en forenklet forestilling om at enten er man suicidal, eller så er man det ikke – og da uten å se tanken om livsavbrudd som prosess med dens skiftninger i grunnstemninger, situasjonell og eksistensiell sårbarhet.

Medlicott betoner at det er nødvendig med kvalitative studier for å forstå selvmordspromblematikken, og hun framhever at en slik tilnærming er helt tiltrengt for å kunne skjønne de hverdagsstrukturelle prosessene og forandringene som hele tida foregår i tid og rom (både på fengselsarenaen og utenfor) og som den enkelte sliter med. Kort og godt: Det enkelte mennesket som sitter i fengsel må relateres til utfoldelsesbegrensningene som er i tid og rom – både i fengslet og i forhold til straffegjennomføringstida.

Hun framhever også sitt metodiske prinsipp om å presentere den enkeltes formidlinger om de eksistensielle forandringene under soningen, slik *informanten opplever det og forteller om dem*.

Medlicott understreker subjektperspektivet og ser den enkelte som intervjues, som et

handlende, fortellende og skapende subjekt – en unik personlighet – som hun lytter til og er åpen overfor. Hermeneutiske og narrative metodiske prinsipper står i sentrum for arbeidet, og hun poengterer at fortellingene konstituerer, at intervjuet må betraktes som en hendelse i tid og rom der ikke minst omgivelsene, men også den enkeltes selvpålevelse på stedet, er sentrale faktorer. Sånn sett er samtalen formidlinger om fengsels-væren i hverdagen og om livssituasjonen, men også fortellinger om livssituasjonen utenfor og om enkeltmenneskets særegne og personlige forhold til seg selv under soningen og da sett som det jeg vil kalle en dialektisk en prosess.

Det er lærerike fortellinger som formidles. Ut fra et kriminalomsorgsperspektiv er de viktige bidrag til en kritisk refleksjon om fengslet som system og hvordan det virker negativt på dem som sitter der, men det er også fortellinger og innspill om de positive opplevelsene og hendelsene under sonings- og varetektstida. Det er skildringer om strukturell avmakt, men likeens måter å kunne håndtere avmektigheten og situasjon på. Fengselslivet er uforsonlig, sier Medicott – man er låst i rommet og bundet i tid, og både tiden i fengsel (ikke nødvendigvis lengden på oppholdet) og fengslingsrommets tranghet påvirker tankene om å bryte livet.

Medicott slår fast: Visst er selvmord og selvskaedehandlinger komplekse, forskjellige og sammensatte når man skal forstå og forklare dem; visst er de forskjellige som eksistensielle uttrykksformer og kommunikasjon. Dessuten: Uten tvil er det forskjellige motiver for å bryte livet, og den enkelte gir handlingen ulik betydning og mening. Personen det gjelder forholder seg også til fengsels- og livssituasjonen, til andre, til tida og det konkrete rommet (i og utenfor fengslet) på sin spesielle og personlige måte. Tid, rom (stedet) og selvet, og deres innvendige forhold, blir sentrale begreper for Medicotts analyse.

Selvmordshandlingene får dessuten sosiale konsekvenser, de er ytringer og hendelser som konstituerer.

Hun intervjuer 24 menn i alle aldre. De er ulike både ut fra tidligere fengsels erfaring og sosial status. Mange av dem representerer de laveste sjiktene og har en omfattende sosial tapliste, mens andre er vel integrerte, tilhørende middelklassen, med posisjoner og god økonomi. Også ut fra type kriminelle handlinger er de svært forskjellige. Gruppen er likeens ulik i forhold til tidligere selvmordsforsøk og selvskaedende handlinger, både i og utenfor fengsel. På basis av de standardiserte informasjonene som informerer om og skiller ut hvem som er definert som risikogrupper og ikke risikogrupper, og hvem som er suicidale/ikke suicidale, samt avgrenser hvem som tilhører en "coping" eller ikke-"coping"- gruppe i sonings- eller varetektssituasjonen, velger Medicott et annet perspektiv: Hun skiller analytisk informantene i "now-coping" og "now not coping"-grupper, og i sine fordypende samtaler, som er av varierende kvalitet, klarer hun å få fram vekslene og prosessene i den enkeltes opplevelse og livssituasjon – der ikke minst, slik Goethe sier det, den enkelte "skjelver mellom liv og død". Medicott tydeliggjør at det som er et sterkt dødsønske eller ønske om å bli borte i en situasjon, kan dempes i annen, for så å blusse opp igjen på et annet grunnlag og i en annen situasjon. Hun viser at den som slett ikke defineres som suicidal, og som heller ikke har en dødstanke på ett tidspunkt, kan ha det i en annen sammenheng og på et annet tidspunkt – alt avhengig av tid, rom (plass) og selvpålevelse/selvforståelse. Det gjelder å forstå prosessene og endringene. Dette er en nyttig tilnærming, et lærestykke og en annen måte å forholde seg til de eksistensielle krisene og selvmordstankene den enkelte har framfor de mer statiske kate-

goriseringene som mange ganger brukes. Den enkeltes fengsels-væren forstås som særegne forhold i tid og rom under helt bestemte belastende strukturelle forutsetninger som har en egen logikk som skiller seg fra den livsverdenen den enkelte opplevde og opplever utenfor murene. De får ulik betydning og mening, og man må forholde seg til begge arenaene; de ses i et indre dialektisk forhold. Dermed nyttiggjør Medlicott seg godt av de hermeneutiske begrepene og analyseredskapene "tid", "rom" og "selv". Det er prosesser, bevegelser – dette uttrykkes da også blant annet i sluttkapitlene ("Same Time, Same Place, Changing Self" og "Attention, Care and Talk").

Selv mord og selvmordshandlinger i fengsel er vanskelig å håndtere, smertespråket er så individuelt. Lidelsen må ikke bare reduseres til et psykiatrisk eller helsemessig problem – det er både sosialt og eksistensielt. Det er også faktorer som min egen og andres forskning har vist, derfor må omsorgen for den enkelte stå i fokus, men også være bedre tilpasset den enkeltes behov og situasjon. I for stor grad tenker man for ensartet, rutinemessig og skjematisk i det forebyggende arbeidet. Dermed låses oppmerksomheten fast i enkeltfaktorer og enkelte tiltak, på samme måte som kategoriseringen av den som bryter livet, eller forsøker å gjøre det, blir ensidig og skjematisk. Sånn sett er Medlicotts bok en kritikk av de mer standardiserte tiltakene – de blir ikke konkrete nok, de ser ikke den enkelte godt nok, ei heller forandringene.

Medlicotts bok har mange viktige innspill – både ved subjektgjoringen og fortellingene, men også metodisk. Det filosofiske grunnperspektivet er hermeneutikken, men – som tidligere poengtert – sterkt Dilthey-inspirert. Hun sier selv at hun vil være en åpen og empatisk lytter, ikke dømmende – altså forstå gjennom den enkeltes formidling og følelsesmessige presentasjon. Subjektperspektivet, å se den enkelte som en personlighet som forholder seg til ulike betingelser og til omverden på en særegen personlig måte, står i sentrum for arbeidet. Grunnlaget er en dialektisk forståelse mellom subjekt, tid og rom/omverden. Hver person har en individuelle plassidentitet, sier hun – der "en her-og-nå-plass-opplevelse/identitet" ses i forhold til en "der-og-da-opplevelse/identitet". De sosiale og strukturelle betingelsene skiller seg fra hverandre, får forskjellig betydning og mening; ikke minst rommets eller plassens materialitet og sosialitet betones som svært viktig. Det relative aspektet tydeliggjøres. Ett eksempel får holde: Det er ikke bare fengslingstidas lengde som er tyngende: Fengslingstida er i seg selv et problem; det er spørsmål om "killing time before time kills you", som en av informantene sa det. Måten man håndterer tida på, stedet/rommet på, selvet/kroppen i rom og tid, er da også forskjellig. Visst er boka kritisk til fengsel som system, og selvsagt henter Medlicott også inspirasjon fra flere kritikere. Boka er et godt stykke vitenskapelig arbeid på et kvalitativt-metodisk grunnlag både i forhold til selvmordsproblematikken og som en kritisk refleksjon over fengselssystemets virkninger på mennesker, men den er også et innspill i det selvmordsforebyggende arbeidet i fengsel; den viser også hvordan den enkelte forsøker å overleve og håndtere betingelsene.

Noen innvendinger og spørsmål sitter jeg igjen med: Medlicotts *disiplinerte empati* blir (for meg) ikke klart nok presentert, og jeg savner også noen konkrete metodisk-filosofiske refleksjoner over det jeg vil kalle et subjekttempatisk forståelsesgrunnlag og det som kan defineres som mer objekttempatiske forutsetninger. I forhold til diskusjonen om Diltheys metodikk er disse to empatiske forståelsesmåter ikke uvesentlige. Jeg kunne vel også ha ønsket meg en noen bedre kategorisering av ulike motiv og mål med selvmordshandlingene eller selvskaedehandlingene og til tider en klarere systematisk kategorisering

på basis av handlingenes betydning og mening. Å foreta en slik systematisering eller kategorisering vil ikke være en ettergivenhet for skjematisme og statisk kategorisering, men den kan tvert imot være en berikelse for å forstå selvmordshandlingene og selvskadehandlingene konkret – ja, nettopp deres betydning som eksistensielle uttrykk i en gitt situasjon.

Medlicott har altså skrevet en viktig bok som ikke minst subjektgjør og som ser mennesket og personen som sitter i fengsel, men hun har også skrevet en bok som illustrerer det jeg i flere sammenhenger og i mine selvmordsarbeid har framhevet om selvmordsprobatikken og eksistensiell lidelse: "Det eneste sikre vi kan si om livet, er at det forandrer seg hele tida".

Yngve Hammerlin

KRUS (Kriminalomsorgens utdanningscenter)

Werner Beulke: Strafprozessrecht. 6., neubearbeitete Auflage. C.F. Müller Verlag. Heidelberg 2002, 338 s.

Den som ønsker bekanta sig med den tyske straffprocessrätten har mycket att välja mellan. De mest detaljerade redogörelserna hittas i de fortlöpande lösbladskommentarerna. Här kan nämnas HK (Heidelberger Kommentar zur Strafprozeßordnung) och SK (Systematischer Kommentar zur Strafprozeßordnung und zum Gerichtsverfassungsgesetz). Delvis till samma grupp kan man räkna den mycket kompakta paragrafkommentaren Kleinknecht/Meyer-Goßner som dock utges som bok (46 upplagan 2003). Det är klart att denna typ av litteratur inte kan användas av studeranden och av dem som "utifrån" vill bekanta sig med den tyska straffprocessen. Det stora antalet juridiska fakulteter och det faktum att den första statsexamen i en rad *Bundesländer* länge haft två uppgifter med straffrättsligt och straffprocessrättsligt innehåll har gett en rad böcker av *Einführungstyp*. Den mest kända är säkert Claus Roxin: *Strafverfahrensrecht, ein Studienbuch*. Boken som ursprungligen utgavs av Eduard Kern har utkommit i 25 upplagor (1998). Den här aktuella boken av Werner Beulke hör till samma typ. Det kan samtidigt uppmärksammas att det i dag inte finns någon ajourförd omfattande straffprocesslärobok. Man får här nöja sig med Ellen Schlüchter: *Das Strafverfahren* (1983) eller Karl Peters: *Strafprozeß. Ein Lehrbuch* (1985). Eventuellt kan man se samma tendens inom den materiella straffrätten. I dag finns enbart en helt up to date lärobok över straffrättens allmänna läror, dvs. Kristian Kühl: *Strafrecht. Allgemeiner Teil* (4 upplagan 2002). Däremot finns flera kortare framställningar. Här kan särskilt nämnas Johannes Wessels: *Strafrecht. Allgemeiner Teil*. Från den 28 upplagan (1998) medverkar för övrigt Werner Beulke som medförfattare. Min bedömning är att antalet frågor i den juridiska statsexamen rätt långt bestämmes vilken typ av läroböcker som finns på marknaden. Om den genomgående tendensen i de enskilda *bundesländerna* är att enbart ställa en fråga med kriminalrättsligt innehåll kommer den framtida tyska bokmarknaden att helt domineras av paragrafkommentarer för praxis och "Kurzlehrbücher" för studerandena. För utlänningar är detta en sorglig utveckling.

Beulkes bok över straffprocessrätten följer ett välbeprövat pedagogiskt mönster. Texten är indelad i 34 avsnitt (betecknade som paragrafer). Varje avsnitt inleds med några frågor som så att säga pekar på det viktigaste i avsnittet. Läsaren hittar sedan svaren på

frågorne i slutet på varje avsnitt. Förutom normal text innehåller framställningen delar som är tryckta med petit. I regel rör det sig här om behandling av frågor som i doktrinen är mer eller mindre öppna, t.ex. gränserna för vad en försvarare får göra (s. 90).

Straffprocessens mål och grundläggande principer berörs i de två första avsnitten (1-2 §). Därefter inleds den egentliga sakframställningen med en redogörelse för straffprocessens myndighetsorganisation, dvs. författaren beskriver domstolens, åklagarväsendets och polisväsendets struktur och behörighet (3-6 §). Efter detta följer några avsnitt vars systematiska plats något förvånar en nordisk läsare. I sig finns inget att anmärka mot att den misstänktes rättsställning behandlas direkt efter avsnittet om polisen. Däremot är det förvånande att de förbjudna förhörsmetoderna i 8 § inte behandlas tillsammans med själva förundersökningen (15 §). Mellan dessa avsnitt placerar Beulke nämligen behandlingen av försvarare i brottmål (9 §), bevismedel (10 §), straffprocessuella tvångsmedel (11-12 §), processförutsättningar (13 §) och processhandlingar (14 §). Resten av bokens avsnitt kommer dock i normal ordningsföljd. Vi får här bl.a. läsa om nedläggning av talan med stöd av opportunitetsprincipen (16-17 §), om det s.k. mellanförfarandet (18 §), om huvudförhandlingen (19 §), om bevisvärderingsförbud (23 §), om olika former av överklagande (27-31 §) samt om kostnaderna i brottmål (33 §).

Det är utan tvivel så att Beulke lyckas förmedla en rejäl dos *Kernwissen* om den tyska straffprocessrätten. Texten är genomgående mycket lättläst även för en utomstående. Eftersom behandlingen av öppna tolkningsfrågor alltid åtföljs av utförliga hänvisningar till fördjupande litteratur kommer den intresserade vidare i sökandet efter det rätta svaret. Man kan inte annat än beundra den tyska professorskårens pedagogiska förmåga.

Dan Frände

Helsingfors universitet

Sally S. Simpson: Corporate Crime, Law, and Social Control. Cambridge University Press, 2002.

Økonomisk kriminalitet er rasjonelle godt kalkulerede lovbrudd. Derfor fungerer straff avskrekkende overfor lovbrysterne. Økt bruk av strafferettslig kontroll og større ressurser benyttet til politi og straffeforfølging er dermed gode investeringer for å søke å redusere omfanget av økonomisk kriminalitet.

Denne påstanden har fått karakter av sannhet, det er nærmest et aksiom innen store deler av kriminologien og strafferetten. Unntaksvis trekkes den i tvil og sjelden søkes den underbygget ved empiri. Det er en påstand som hviler på "sunn fornuft" og noen få enkeltsaker. Økonomisk kriminalitet er et av de felter hvor troen på straffens allmennpreventive effekt, og avskrekking, fortsatt har sterkt fotfeste.

Simpsons mål i *Corporate Crime, Law, and Social Control* (heretter CC) er å undersøke om denne troen kan underbygges, om vi har undersøkelser som kan dokumentere påstanden og hva som modifierer eller forkaster den. Hun er ikke den første som gjør dette, både Kip Schlegel og John Braithwaite har gitt viktige bidrag til forskningen innen dette feltet. Simpsons bok er likevel både viktig og lesesverdig.

En styrke ved CC er at det er at den gir en balansert fremstilling av forskningen på feltet. Hun behandler forskningen på en forbildelig måte i så måte ved at hun ikke søker å "knuse en sannhet", men i stedet trekker frem både funn som peker for og i mot. På den-

ne måten gis leseren en nyansert fremstilling av muligheter og begrensinger ved straffe-
forfølgning og avskrekking (deterrence) som strategi for å regulere økonomisk kriminali-
tet. Ikke overraskende gir forskningen et noe mer nøkternt bilde av straffens avskrekken-
de effekt. Derfor tar hun også for seg andre måter å regulere feltet på som bruk av sivil-
rettslige fremgangsmåter, tilsynsmyndigheters administrative sanksjoner og bedriftenes
eller næringslivets egenregulering.

CC er en nyttig bok for alle som arbeider med regulering av avvik og kriminalitet i
næringslivet. Den bør leses av både praktikere og akademikere som arbeider opp mot
økonomisk kriminalitet. Jeg har sjelden lest en så grundig gjennomgang av mulighetene
og begrensingene ved å benytte avskrekking gjennom straff og straffetrussel for å regule-
re næringslivet. Simpsons gjennomgang ender i en klar skepsis til mulighetene for å
regulere økonomisk kriminalitet på denne måten. "Subjecting corporations and corpora-
te managers to greater and harsher criminal law will not produce the kind of deterrent
effect that is generally assumed. *In fact, our review suggests that criminalization may
even backfire by producing hostility and resistance to law within firms*" (s. 98). Klarere
kan det vel neppe sies. Hennes forslag til mer effektive regulerende tiltak ligger tett opp
mot mitt eget hjerte. Det er økt bruk av tett oppfølging av bedrifter av tilsynsmyndighe-
ter, økt vektlegging av bedriftenes eget ansvar for å forebygge kriminalitet ved bedre
interne kontrollrutiner og selv-regulering.

CC har dessverre noen svakheter som skjemmer helhetsinntrykket. Selv om boka kun
er på rundt 160 sider tekst så kunne den vært kuttet ned en del. Det siste kapitlet "Sha-
ping the Contours of Control" bringer lite nytt på banen, i stedet repeteres noen hoved-
tanker som allerede er tatt opp flere ganger tidligere i teksten. Det blir en gang for mye og
fremstillingen mister en god del av sin nerve.

Jeg har også noe vanskelig for å forstå meningen med kapittel 7 som sies å være en
empirisk test av noen av de tidligere presenterte hovedtanker. Få kan vel være uenig med
Simpson i at det er en mangel på gode empiriske undersøkelser som kan dokumentere i
hvilken grad straff fungerer avskrekkende på økonomiske lovbrutere. Simpson søker å
bøte på dette med to surveyer hun har fått utført på 384 MBA (økonomi) studenter og
ledere. Surveyene hvor respondentene skal forholde seg til noen konstruerte saker søker
å belyse spørsmålene som tidligere er behandlet i boka. Men disse surveyene kaster så
vidt jeg kan bedømme lite nytt lys over de spørsmål hun søker å belyse og de virker mer
som klasseromøvelser enn som troverdige empiriske tester.

Til tross for disse innvendinger er Simpsons bok av stor betydning. Den bringer viktige
nyanseringer og tankevekkende innvendinger mot den overdrevne troen på straffens
avskrekkende virkninger overfor økonomisk kriminalitet. Samtidig peker hun på alterna-
tive reguleringsstrategier og underbygger behovet for en mer nyansert håndtering av disse
former for lovbrudd.

Paul Larsson
Politidirektoratet

Geir H. Moshuus, Ingeborg Rossow og Viggo Vestel: *Partydop og ungdomskultur*. NOVA Rapport 10/02. Oslo 2002.

Partydop og ungdomskultur er en liten rapport fra det norske forskningsinstituttet NOVA, skrevet av tre forskere: Geir Moshuus, Ingeborg Rossow og Viggo Vessel. Rapporten er resultatet av et oppdrag fra Rusmiddeldirektoratet, av størrelsesorden 2,5 månedsverk fordelt på 3 forfattere. Dette forteller atskillig om tilstandene i forskningsbransjen, og om hva slags oppdrag seriøse forskningsinstitutter er nødt til å ta. Ikke rart at det foreliggende produktet framstår som en blanding av en rapport og en samling prosjektsøknader – setningen ”her trengs det mere forskning” forekommer utallige ganger. Likevel er det kommet atskillig leseverdig ut av dette korte oppdraget, noe som sjølsagt skyldes at de tre forskerne ikke starter fra scratch, men kan trekke på tidligere arbeid med feltet.

Forfatterens definisjon av partydop er bruk av rusmidler i rekreasjonsøyemed: ”Med dette mener vi nærmere bestemt all bruk av illegale rusmidler i sosiale samvær hvor rusmidlet i seg selv ikke er hovedgrunnen til samværet” (s. 7). En kan spørre seg hvor lett å anvende er en slik definisjon. Her skulle en tro det må være må være glidende overganger. Når det snakkes om partydop i media, er det vanligvis spesielle typer rusmidler det er snakk om. Denne rapportens definisjon fokuserer imidlertid ikke på *rusmidlet*, men på *situasjonen* det brukes i. Likevel er det spesielle typer rusmidler det handler om.

Rapporten faller i tre atskilte deler med sine egne problemstillinger:

Del 1. går gjennom nasjonal og internasjonal forskning fra spørreundersøkelser omkring rusmiddelbruk, utbredelse av bruk, karriereveier, fordeling med hensyn til alder og kjønn, debutalder, marginale grupper osv. Denne delen gir en nyttig og oppdatert oversikt over hva en vet og ikke vet på dette feltet. Én konklusjon er at den eksperimentelle bruken av rusmidler blant ungdom har økt klart på 90-tallet. En annen er at forskjellen mellom by og land jevner seg ut.

Del 2 ser på forskjellige ungdomskulturelle rammer som ulike former for rekreasjonsbruk utspiller seg innenfor. Denne delen er basert på et mindre antall kvalitative intervjuer, særlig intervjuer med nøkkelinformanter. I tillegg er annet tilgjengelig materiale brukt. Til sammen gir intervjuene og det andre materialet kanskje mer informasjon om de aktuelle ungdomskulturene enn om rusmiddelbruken i dem. Denne delen skriker etter et Bourdieusk blikk for distinksjoner – så jeg slutter meg gjerne til forfatterens rop om mer forskning også på dette området

Del 3 ser på noen mulige mekanismer for spredning av rusmidler til yngre ungdom. Forfatteren spør seg om det egentlig er kommersialiseringen av housekulturen som gjør at ecstasy tas i bruk av nye grupper av ungdommer? Her opereres det med et skille mellom ”levende kultur” og ”kultur som sjanger”. Med ”levende kultur” tenker forfatterne på den fasen da ei ungdomsgruppe skaper en ny livsstil og et nytt kulturelt uttrykk. I denne fasen er det kulturelle uttrykket (og bruken av de rusmidlene som hører med) avgrenset til en mindre, nyskapende gruppe. Med ”kultur som sjanger” tenker de på den fasen da det samme kulturuttrykket, kanskje i utvannet form, har spredt seg til videre ungdomsgrupper – blitt ”mainstream”. Og rusmidlet følger med på lasset.

I forskning om ungdom og rusmidler har det både vært lansert ”smitte”-modeller, der tilgang til stoffet har vært sett som det vesentlige, og modeller der sosiale bakgrunnsfaktorer som vanskelige hjemmeforhold, skoletap og arbeidsløshet, er blitt framhevet. Den foreliggende rapporten bidrar med nok et perspektiv med sin vektlegging av kultur og kulturspredning, livsstilspakker og identitet. Med denne rapporten har forfatterne levert

en god søknad for at dette perspektivet bør inkluderes (som ett av flere) i den videre forskningen om bruk og spredning av rusmidler blant unge mennesker.

Kjersti Ericsson
Universitetet i Oslo

Ronald M. Holmes & Stephen T. Holmes: Murder in America. Sage Publications, Inc. Second Edition 2001

För en läsare som av någon anledning önskar information om mord, är förmodligen boken *Murder in America* en mycket god hjälpreda. I förordet uppger bokens två författare, som anger att de är experter på seriemord, att de skrivit boken på grund av det stora intresse från allmänhetens sida som visas särskilt för vissa mer udda mord, och på grund av den brist på adekvat litteratur på området som de har noterat i deras egenskap av akademiska lärare. Resultatet har blivit ett verkligt faktapaket. I boken behandlas dels vissa mer atypiska och bisarra former av mord, som seriemord, massmord samt terrorism och lönnmord, och dels de mer "normala" formerna för mord, som mord begångna av barn, mord med barn som offer, mord av partner, mord på arbetsplats etc. Boken är primärt inte teoretisk, utan rent empirisk. Den innehåller all upptänklig information om olika typer av mord, mordtrender, beskrivning av mordsätt, mordmotiv, statistik och annan liknande deskriptiv information.

Boken inleds med ett kort straffrättsligt avsnitt om mord och andra former av uppsåtligt dödande. I detta avsnitt finns också en översikt över vilka former av dödande som är rättsenligt eller annars fria från straffrättsligt ansvar i olika delstater i USA. I detta avsnitt finns också vissa empiriska uppgifter bl.a. om vilken risken för att bli offer för mord är. Dessa uppgifter visar att risken för en man är tre gånger större än risken för en kvinna att bli mordoffer. Uppgifterna visar också på en mycket stark överrepresentation av färgade människor både bland gärningsmännen och offren för mord. Inte överraskande utförs de flesta morden (65% av alla fall) i USA med skjutvapen. Det första avsnittet avslutas med en presentation av vissa allmänna typer av mördare.

I resten av boken behandlas sedan olika former av mord. För olika former presenteras klassificeringar, typologiseringar och empiriska data. Seriemorden uppdelas t.ex. i sådana som begås av män och sådana som begås av kvinnor. Något överraskande uppges att antalet seriemördande kvinnor är relativt stort och därtill ökande. Seriemördarna typologiseras sedan, främst utgående från brottsmotivet, med hänvisning till och korta beskrivningar av vissa konkreta fall. På samma sätt behandlas alla de andra formerna för mord: det blir många klassificeringar, många typologiseringar, en hel del empiriska data och hänvisningar till konkreta fall.

Men vad kan boken med all den information som den innehåller egentligen användas till? Författarna är uppenbarligen kunniga och mycket väl orienterade. Det betyder att boken har ett visst intresse också i Norden som referensbok i undervisningen inom olika kriminalvetenskapliga discipliner. Dessutom kan den förmodligen med stor framgång användas som inspirationskälla för författarnoviser som samlar material för att skriva sin första deckare om mord.

Per Ole Träskman
Lunds universitet